

Розділ І

ДОБРЕ ІМ'Я

Артур Саклер народився у Брукліні влітку 1913 року, саме тоді, коли місто хвиля за хвилею наповнювалося іммігрантами зі Старого Світу — щодня нові обличчя, незнайоме звучання нових мов на вулицях, нові будівлі, що здіймалися зліва і справа, щоб поселити та працевлаштувати новоприбулих, і всюди оце запаморочливе, всезагальне почуття становлення. Як первісток іммігрантів, Артур розділив мрії та амбіції цього покоління нових американців, всотав їхню енергію та їхні прагнення. Він жив ними практично з колиски. Батьки назвали його Авраамом, але згодом хлопець відмовився від цього старосвітського імені на користь більш сучасного американського — Артур. Існує фотографія, зроблена в 1915 чи 1916 році, на якій Артур, ще малюк, сидить просто на траві, а його мати, Софі, нахилилася над ним, мов левиця. Софі — темноволоса, темноока й сувора. Артур — клаповухий, у коротких штанцях — дивиться просто в об'єктив спокійним і напрочуд серйозним поглядом, як херувим, так ніби він уже знає, що до чого у цьому світі.

Софі Грінберг емігрувала з Польщі лише кілька років тому. Вона була підлітком, коли в 1906 році її сім'я приїхала до Нью-Йорка й оселилася у Брукліні. Тоді ж вона познайомилася з люб'язним чоловіком на ім'я Ісак Саклер, майже на 20 років старшим за неї. Ісак був іммігрантом з Галичини, яка на той час іще належала до Австрійської імперії: в 1904 році він прибув на кораблі до Нью-Йорка з батьками та братами й сестрами. В роду цього гордого чоловіка були рабини, які втекли з Іспанії до Центральної Європи в часи інквізиції; одружившись із Софі, він почав створювати власний

плацдарм у Нью-Йорку. Ісак разом із братом зайнявся бізнесом, відкривши невелику продуктову крамницю на Монтроз авеню, 83 у Вільямсбурзі. Вони назвали її «Саклер брос» (Sackler Bros). Сім'я жила у квартирі, розташованій у цьому ж будинку. Через три роки після народження Артура у Ісака та Софі народився другий хлопчик, Мортімер, а через чотири роки — третій, Реймонд. Артур був відданий своїм молодшим братам і усіляко їх захищав. Якийсь час, коли вони були маленькими, всі троє братів спали в одному ліжку.

Справи Ісака в продуктовому бізнесі йшли добре, і незабаром сім'я переїхала до Флетбушу. Цей жвавий район, що фактично був серцем округи, вважався середовищем представників середнього класу, навіть вищого прошарку середнього класу, порівняно з віддаленими районами іммігрантського Брукліну, такими як Браунсвілл і Канарсі. Нерухомість вже тоді була вельми чітким орієнтиром у Нью-Йорку, і нова адреса означала, що Ісак Саклер досягнув чогось у Новому Світі, набувши певної стабільності. Флетбуш справляв враження місця, куди добре приїхати після закінчення вишу: обсажені деревами вулиці, добротні будівлі, просторі квартири. Один із сучасників Артура навіть зауважив, що бруклінським євреям тієї доби могло здаватися, що євреї, які жили у Флетбуші, були «практично не євреями». Заробляючи на продуктовому бізнесі, Ісак інвестував у нерухомість, купуючи багатоквартирні будинки і здаючи квартири в оренду. При цьому батьки плекали мрії щодо Артура і його братів, мрії, які виходили за межі Флетбушу, навіть за межі Брукліну. Вдивляючись у перспективу, вони хотіли, щоб брати Саклери залишили свій слід у світі.

Якщо пізніше здаватиметься, що Артур прожив більше життів, ніж будь-хто інший міг би втиснути в одне життя, то це слід сприймати як належне. Йому сприяло те, що він рано почав працювати. Артур взявся до роботи, коли був іще хлопчиком, — допомагав батькові у продуктовому магазині. З раннього дитинства він виявив набір якостей, які будуть рухати і формувати його життя: особливу енергійність,

гнучкий інтелект, невичерпні амбіції. Матір Артура була розумною, але неосвіченою жінкою. У 17 років вона пішла працювати на швейну фабрику й так і не змогла повністю опанувати письмову англійську мову. Вдома Ісак і Софі розмовляли ідишем, але заохочували синів до асиміляції. Вони вживали кошерну їжу, але рідко відвідували синагогу. Батьки Софі жили разом із сім'єю доньки, і складалося враження, як це часто буває в будь-якому іммігрантському анклаві, що всі марні надії та прагнення старших поколінь тепер будуть інвестовані у дітей, народжених в Америці. Артур відчував вагу цих очікувань особливо гостро: він був першопрохідцем, первістком-американцем, і вся рідня покладала на нього свої сподівання.

Засобом досягнення цих сподівань мала стати освіта. Одного осіннього дня 1925 року Артї Саклер (так називали Артура) прийшов до середньої школи Еразмус (Erasmus Hall) на Флетбуш авеню. Хлопець був занадто юний для свого класу — йому щойно виповнилося 12 років, але він опанував спеціальну прискорену програму для здібних учнів і успішно пройшов тестування. Артї не належав до тих, кого легко залякати, хоча Еразмус був лянним закладом. Будівля, споруджена голландцями у XVIII столітті, спершу була звичайним двоповерховим дерев'яним шкільним будинком. У перші роки XX століття школу розбудували навколо старовинної будівлі, й тепер вона включала в себе чотирикутник у стилі Оксфордського університету з неоготичними будівлями, схожими на замки, оповиті плющем і прикрашені химерами. Це розширення було зумовлене великим впливом дітей іммігрантів у Брукліні. Викладачі та учні Еразмуса бачили себе в авангарді американського експерименту і серйозно ставилися до поняття висхідної мобільності та асиміляції, забезпечуючи першокласну державну освіту. У школі були наукові лабораторії, тут викладали латинську та грецьку мови. Деякі з викладачів мали ступінь доктора наук.

Загалом Еразмус був величезним, одним із найбільших середніх навчальних закладів у країні. Тут навчалися близько восьми тисяч учнів, і більшість із них були такими ж, як і Артур Саклер, нетерплячими нащадками недавніх іммігрантів, дітьми «ревучих 20-х

років» із палаючими очима й лискучим змашеним волоссям. Коли вони висипали з аудиторій у коридори — хлопці в костюмах і червоних краватках, дівчата в сукнях із червоними стрічками у волосся — або зустрічалися під великою склепінчастою вхідною аркою під час обідньої перерви, це нагадувало, за словами одного з однокурсників Артура, «голлівудську гулянку з коктейлями».

Артурові це подобалося. На уроках історії він зрозумів, що захоплюється батьками-засновниками, зокрема Томасом Джефферсоном, і що вони йому близькі. Як і Джефферсон, Артї мав еkleктичні інтереси — мистецтво, наука, література, історія, спорт, бізнес; він хотів займатися всім, а Еразмус приділяв велику увагу позакласній роботі. У школі працювала, мабуть, сотня гуртків, практично з усіх сфер діяльності. Зимовими вечорами, коли навчальні заняття закінчувалися і за вікном панувала темрява, вся школа ще довго була освітлена, і коли ви йшли коридорами, то могли чути за дверима голоси учасників того чи іншого клубу: «Пане голово! Оголошіть порядок денний!»

У подальшому житті, розповідаючи про ці перші роки в Еразмусі, Артур говорив про «заповітну мрію». Еразмус був великим кам'яним храмом американської меритократії, й Артуру здавалося, що єдиним практичним обмеженням того, що він міг очікувати від життя, було те, що він особисто був готовий у нього «інвестувати». Розпитуючи сина про навчання, Софі цікавилася: «Чи поставив ти сьогодні гарне запитання?» Артур виріс довготелесим, широкоплечим юнаком із квадратним обличчям, світлим волоссям і блакитними короткозорими очима. Він був доволі витривалим, і це йому пригодилося. На додаток до навчання він став редактором студентської газети і почав підробляти у шкільному видавництві, продаючи рекламний простір для навчальних посібників. Замість того, щоб погодитися на стандартну зарплатню, Артур запропонував, щоб йому платили невеликий відсоток від продажів. Адміністрація погодилася, і незабаром юнак почав заробляти непогані гроші.

Відтак він рано засвоїв урок, який суттєво вплинув на його подальше життя. Артур Саклер любив робити ставку на самого себе,

докладаючи всіх зусиль, щоб розробити схему, завдяки якій можна було б реалізувати власну величезну енергію. Він не задовольнявся однією роботою. Хлопець заснував бізнес: почав займатися фотографією для шкільного щорічника. Після продажу рекламного простору для мережі бізнес-шкіл Дрейка, яка спеціалізувалася на вищій діловій освіті, він запропонував компанії зробити його, старшокласника, своїм рекламним менеджером. І керівництво погодилося.

Невичерпний запал юнака і його невгамовна креативність вражали: він, здавалося, завжди кипів інноваціями та ідеями. Еразмус видавав для своїх вісьмох тисяч студентів «програмні картки» та іншу рутинну навчальну документацію. То чому б не продавати рекламу на звороті? А що, якби бізнес-школи Дрейка заплатили за лінійки з логотипом компанії і видали їх студентам Еразмуса безкоштовно? Коли Артуру виповнилося п'ятнадцять, він вже заробляв на цих невеликих проектах достатньо грошей, щоб допомагати батькам утримувати сім'ю. Щораз нові роботи з'являлися у нього швидше, ніж їх можна було виконати, тож він почав делегувати деякі з них своєму братові Морті. Рей, як наймолодший, не повинен був працювати, вважав Артур. «Нехай дитина розважається», — говорив він. Але врешті-решт і найменший Саклер почав підробляти. Артур влаштував своїх братів займатися рекламою для «Голландця», студентського журналу в Еразмусі. Вони переконали продавця цигарок «Честерфілда» розмістити там рекламу, орієнтовану на їхніх однокурсників. Це принесло непогані комісійні.

Попри свою орієнтацію на майбутнє, Еразмус також мав живий зв'язок із минулим. Деякі з батьків-засновників, яких так шанував Артї Саклер, були прихильниками школи, яку він тепер відвідував: Александр Гамільтон, Аарон Берр і Джон Джей робили пожертви на користь Еразмуса. Школа отримала назву на честь голландського вченого XV століття Дезидерія Еразма, і в бібліотеці на вітражі були зображені сцени з його життя. Вітраж, присвячений «великій людині, чие ім'я заклад носить уже 124 роки», завершили всього за кілька років до приїзду Артура. Щодня учням школи прищеплювали думку про те, що з часом вони займуть своє місце в довгому

переліку великих американців, безперервній вервечці, яка тягнеться від заснування країни. І якщо навіть вони поки що жили в тісних помешканнях, щодня носили один і той самий поношений костюм або якщо їхні батьки розмовляли іншою мовою, це не мало значення. Ця країна належала їм, і за одне життя можна було досягти справжньої величі. Молоді люди проводили свої дні в Еразмусі, оточені тіннями видатних людей, які перебували тут до них, зображеннями та іменами, спадщиною, викарбуваною в камені.

У центрі чотирикутника і досі стояла старенька голландська школа — реліквія тих часів, коли ця частина Брукліну була сільськогосподарськими угіддями. Коли взимку налітав вітер, дерев'яні крокви й перекриття старої будівлі скрипіли, а однокласники Артура жартували, що це привид Вергілія завиває, чуючи, як його прекрасні вірші латиною читають із бруклінським акцентом.

Гіпервелика продуктивність Артура в ті роки могла частково зумовлюватися тривогою: поки він навчався в Еразмусі, статки його батька почали зменшуватися. Деякі інвестиції в нерухомість прогоріли, і Саклери були змушені переїхати в дешевше житло. Ісак купив взуттєву крамницю на Гранд-стріт, але вона не витримала конкуренції і врешті-решт закрилася. Продавши крамницю, щоб профінансувати свої інвестиції в нерухомість, Ісак змушений був влаштуватися на низькооплачувану роботу, аби мати змогу хоча б оплачувати рахунок: він стояв за прилавком у чужій продуктивній крамниці.

Пізніше Артур згадував, що в ці роки він часто мерзнув, але ніколи не був голодним. Еразмус мав агентство із працевлаштування, яке допомагало студентам знайти роботу на додаток до навчання, і юнак став підробляти, щоб утримувати сім'ю. Він почав працювати газетярем: носив газети визначеним для нього маршрутом. Він розносив квіти. Хлопець не мав часу зустрічатися з дівчатами, відвідувати літній табір або ходити на вечірки. Він працював. Згодом Артур пишатиметься тим, що до двадцяти п'яти років жодного разу не брав вихідний.

Але навіть тоді він зрідка мав змогу побачити інший світ — життя за межами його існування в Брукліні, інше життя, яке здавалося досить близьким, щоб доторкнутися до нього. Час від часу хлопець робив перерву у своєму шаленому графіку й піднімався кам'яними сходами Бруклінського музею крізь гай іонічних колон до величезних залів, де милувався виставленими на огляд творами мистецтва. Іноді робота кур'єра приводила його на Мангеттен, аж у його дальню частину, до позолочених палаців на Парк-авеню. На Різдво він доставляв туди великі букети квітів і, йдучи широкими проспектами, заглядав крізь яскраво освітлені вікна в квартири, де мерехтіли різдвяні вогні. Йому подобалося входити до великого будинку з оберемком квітів, потрапляючи з холодного тротуару в оксамитове тепло вестибюля.

Коли у 1929 році почалася Велика депресія, негараздів у Ісака Саклера стало ще більше. Всі його гроші були вкладені в нерухомість, яку він здавав у оренду, і тепер вони знецінилися: він втратив і те, що мав. На вулицях Флетбушу змарнілі чоловіки й жінки шикувалися в черги за хлібом. Агенція із працевлаштування при Еразмусі почала приймати заявки не лише від студентів, а й від їхніх батьків. Одного дня Ісак зібрав трьох своїх синів разом. У притаманній йому гордовитій манері він повідомив їм, що не збирається банкрутувати. Він відповідально розпорядився своїми мізерними ресурсами і принаймні мав змогу оплачувати свої рахунки. Але наразі у нього нічого не залишилося. Ісак і Софі відчайдушно хотіли, щоб їхні сини продовжили освіту: вступили до коледжу, щоб і далі підніматися кар'єрними сходинками, робили все, що має робити амбітний молодий чоловік в Америці. Але в Ісака не було грошей, щоб за це платити. Тому, сказав батько, якщо його сини налаштовані на те, щоб здобути освіту, вони мусять фінансувати своє навчання самостійно.

Напевно, Ісаку було боляче про це говорити. Він визнав, що нічого не залишив своїм дітям. Але обдарував їх чимось більш цінним, аніж гроші. «Те, що я вам дав, — це найважливіше, що може дати батько», — сказав Ісак Артуру, Мортімеру і Реймонду. Адже він дав синам «добре ім'я».

Коли Артур і його брати були дітьми, Софі Саклер перевіряла, чи не хворіють вони, цілючи їх у лоб, щоб виміряти температуру губами. Софі була більш динамічною і напористою особистістю, ніж її чоловік, і від самого початку мала чітке уявлення про те, чого вона хоче для своїх малюків у житті: вони повинні були стати лікарями.

— Коли мені було чотири роки, я вже знав, що буду лікарем, — розповідав пізніше Артур. — Мої батьки втовкмачили мені в голову, що я хочу бути лікарем.

І Софі, й Ісак вважали медицину благородною професією, попри те що в XIX столітті лікарів часто називали шахраями. Але Артур і його брати народилися в період, який називають золотим віком американської медицини, — на початку XX століття, коли ефективність медицини (і довіра до медичної професії) значно зросла завдяки новим науковим відкриттям про джерела різних хвороб і найкращі засоби їх лікування. Тому для родин єврейських іммігрантів не було чимось незвичайним прагнення, щоб їхні діти вивчали медицину. Лікарі вважалися морально чистими людьми, вони служили суспільному благу, а опанування цією професією обіцяло престиж і фінансову стабільність.

У рік біржового краху Артур закінчив Еразмус і вступив на медичний факультет Нью-Йоркського університету. Юнак любив свій виш. У нього не було грошей. Його підручники були вживаними або позиченими і часто розсипалися на окремі сторінки. Але він скріплював їх гумовими стрічками і старанно вчився. Він вивчав життя античних мислителів-медиків, таких як Алкмеон Кротонський, що визначив мозок як орган розуму, і Гіппократ, «батько медицини», у знаменитій настанові якого «насамперед не зашкодь» була закріплена сама ідея доброчесності лікарів.

Попри серйозне навчальне навантаження, Артур якось примудрявся постійно знаходити час і для інших справ: працював над студентською газетою, гумористичним журналом і щорічним виданням. Вечорами він відвідував уроки малювання у приватному коледжі Купер Юніон (The Cooper Union for the Advancement of